

УДК 371. 132 - 057.875 : [378.14: 159.9]

© С. В. Пухно, 2017

С. В. Пухно (м. Суми)

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «ПСИХОЛОГІЯ»

Пухно С. В. Формування психологічної культури майбутніх вчителів при вивченні дисципліни «Психологія». В статті представлено аналіз понять психологічної та професійної культури вчителя в сучасних наукових дослідженнях; визначено складові психологічної культури фахівця та основні проблеми формування виділених складових у студентів педагогічних спеціальностей на початковому етапі навчання у вищому навчальному закладі. Відповідно до теоретичних конструктів дослідників проблеми формування професійної культури вчителя, розглянуто когнітивний, рефлексивно-перцептивний, афективний, вольовий, комунікативний, регулятивний, ціннісно-смысловий компоненти психологічної культури педагога, а також систему досвіду соціальної взаємодії. Досліджено взаємозв'язок між особливостями проходження процесів адаптації і успішністю опанування системою професійного знання першокурсників. Представлено обґрунтування необхідності введення різновидів самостійної роботи студентів в процесі опанування системи психологічного знання з метою розвитку навчально-організаційних, навчально-інтелектуальних, навчально-інформаційних і навчально-комунікативних вмінь. Проаналізовано психолого-педагогічні складові формування психологічної культури майбутніх вчителів при вивченні дисципліни «Психологія».

Ключові слова: психологічна культура, компоненти психологічної культури, професійна культура, адаптація, професійна спрямованість, мотивація, емоційно-вольові якості, комунікативні і організаційні здібності.

Постановка проблеми. В сучасних дослідженнях з проблем професійної культури фахівця актуальності набувають питання, пов'язані з особливостями формування психологічної культури майбутніх вчителів, оскільки сьогодення потребує високого рівня виконання спеціалістами своїх професійних функцій. Сучасний педагог повинен володіти обсяговою за змістом та складною системою спеціального знання, що формується протягом тривалого часу, – під час навчання у вищих навчальних закладах, проходження різних видів практики, безпосереднього входження до педагогічної діяльності. Показником ефективності освітнього процесу, який залежить від багатьох факторів, є якість знань фахівця, вміння застосовувати здобуті знання, вміння і навички в професійній діяльності. Психологічна культура майбутнього вчителя є складовою професійної культури, яка характеризується сучасними дослідниками як інтегральна характеристика особистості вчителя, що визначає не лише ефективність педагогічної діяльності, але і стимулює прагнення до постійного особистісного і професійного саморозвитку. Процес становлення професіонала передбачає безперервний розвиток внутрішньої мотивації досягнення успіху у педагогічній діяльності, прагнення до розширення кола професійних знань, постійної самоосвіти. Визначене вимагає розробки та впровадження у навчальний процес вищих навчальних закладів інноваційних технологій, різних форм організації навчальної та науково-дослідної роботи студентів з метою забезпечення переходу від теоретичного до практично-дієвого мислення фахівця. Саме сформоване практично-дієве мислення стимулює прогностичність педагогічної діяльності, забезпечує продуктивність навчально-виховного процесу, організованого і здійсненого вчителем, є складовою його професійної культури.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема психологічної культури фахівця присвячена значна кількість наукових досліджень. Системний аналіз існуючих в науковій літературі понять щодо феномену «психологічна культура» представлено у дослідженнях Н. І. Мачинської, В. Б. Лагутіна [2], О. М. Попенко [3], Г. Є. Улунової [6]. Такими науковцями, як К. А. Абульханова-Славська, О. С. Газман, І. О. Зімня, А. І. Кравченко, Л. С. Космогорова, О. І. Молотков, психологічна культура розглядається як складова базової культури особистості. У дослідженнях М. М. Бахтіна, М. К. Мамардашвілі, психологічна культура – це особистісне утворення, що піддається постійним змінам ззовні, відображає індивідуальність його носія [2, с. 229]. За Г. О. Баллом, риси психологічної культури знаходять своє вираження у професійній культурі фахівця [6, с. 20]. За Л. Д. Деміною, психологічна культура, як загально-людський феномен виявляється в усіх сферах життєдіяльності особистості і визначається наявністю характеристик, що сприяють ефективному вирішенню широкого кола повсякденних завдань, незалежно від вузько-спеціалізованих видів діяльності, а також виконанню людиною широкого спектру соціальних ролей безвідносно до конкретної професійної діяльності [6, с. 20-21].

Визначення поняття «психологічна культура вчителя» представлено у наукових доробках В. П. Вовк, як підструктура загальної професійно-педагогічної культури, як складний феномен, що відображає якісну спрямованість психологічної діяльності педагога [6, с. 21]. За В. В. Семикіним, психологічна культура є системоутворювальним чинником комплексу професійно важливих якостей педагога, що забезпечує необхідний рівень його професійної культури, продуктивність педагогічної діяльності [2, с. 236]. Розуміння психологічної культури, як складової професійної, висуває потребу аналізу поняття «професійна культура вчителя». Професійна культура вчителя визначається дослідниками, зокрема, – Т. В. Івановою, як особистісна характеристика педагога, що є специфічним особистісним утворенням, яке містить засвоєні професійні знання, вміння та навички, як особистісний педагогічний світогляд; здатність вчителя до творчого мислення та постійного самовдосконалення, самоосвіти; особистісні соціально-значущі якості [3, с. 47]. Такими дослідниками, як І. Ф. Ісаєв, О. М. Попенко, В. А. Сластьонін, Е. Н. Шмяхов, Л. О. Хомич, професійна культура вчителя розглядається як певний ступінь оволодіння особистістю прийомами і способами розв'язання спеціальних професійних завдань; є складовою загальної культури педагога, що являє собою систему професійних якостей; систему знань, вмінь і навичок, які відповідають специфіці педагогічної діяльності [3, с. 47]. Серед проблем, пов'язаних із особливостями формування психологічної культури майбутніх вчителів, в сучасних дослідженнях виділяють питання розвитку творчості педагога, самореалізації особистості вчителя в педагогічній діяльності. Аналіз публікацій дослідників дає підстави для продовження наукових пошуків у галузі проблем формування психологічної культури майбутнього вчителя.

Мета статті полягає у визначенні психолого-педагогічних складових формування психологічної культури майбутніх вчителів при вивченні дисципліни «Психологія».

Виклад основного матеріалу. Психологічна культура є динамічним особистісним утворенням, складовою професійної культури, що забезпечує самореалізацію особистості як суб'єкта професійної діяльності. Згідно науковим розвідкам Н. І. Мачинської, В. Б. Лагутіна, в теоретичних конструктах В. В. Семикіна психологічна культура педагога включає наступні компоненти: когнітивний (наявність системи психологічних знань, розуміння і оцінки власних інтелектуальних та індивідуально-психологічних особливостей); рефлексивно-перцептивний (формування у майбутнього вчителя «психологічної проникливості», прогностичних здібностей); афективний (розвиток емпатії і рефлексії, емоційної стабільності); вольовий (розвинений самоконтроль, наполегливість); комунікативний; регулятивний (уміння управляти власними психічними станами та властивостями); – підсистема досвіду соціальної взаємодії (розвинені

вміння і навички соціальної взаємодії, соціальна активність); ціннісно-смысловий (наявність системи соціальних норм і цінностей) [2, с. 234–235].

Професійна підготовка вчителя передбачає, передусім, формування психологічної культури особистості, складовими якої є сформована система психологічних знань, їх активізації в ході виконання професійної діяльності; наявність, так званої, психологічної компетентності, що забезпечує прогностичність в педагогічній діяльності. Сучасний фахівець, крім спеціальних знань, вмінь та навичок професійної галузі, повинен мати психологічну підготовку. Психологічна просвіта майбутніх фахівців є обов'язковою складовою навчального процесу вищого навчального закладу. Це – процес і результат засвоєння та систематизації психологічних знань, вмінь та навичок, виконання самостійних навчально-дослідних та науково-дослідних робіт, завдань практики. Професійна культура вчителя визначається як особистісна характеристика, складовою якої є засвоєні професійні знання, вміння та навички, які формують особистісний педагогічний досвід, розвиток творчого професійного мислення, стимулюють прагнення до самовдосконалення, самоосвіти; є вагомою складовою загальної культури педагога, – системи професійних якостей, які відповідають специфіці педагогічної діяльності [5, с. 47]. Таким чином, система психологічних знань, – обов'язкова складова професійної культури, що не лише забезпечує формування психологічної культури майбутнього вчителя, але і є стимулом творчого пошуку у галузі педагогічної діяльності.

У вітчизняній психології вибір майбутньої професії відноситься до періоду ранньої юності, і, в подальшому, після визначення професійного напрямку і вступу до відповідного навчального закладу, цей вибір можна вважати доцільним за умови розвитку професійних здібностей, набутті фахівцем системи необхідних знань, вмінь та навичок, активного входження до професійної діяльності. Серед чинників, що безпосередньо впливають на всі визначені складові, виділено індивідуально-психологічні особливості особистості майбутнього фахівця; рівень розвитку необхідних для обраної професії схильностей і здібностей; специфіка мотивації навчання; активність студента в навчально-професійній діяльності, тощо [5, с. 43]. Особливості навчання за обраною професією визначаються рівнем спрямованості молодого людини, як сукупності стійких мотивів, що складають світогляд і орієнтують її діяльність. Психологічне явище, яке характеризує готовність особистості до вибору напрямку її майбутньої професійної діяльності – це професійна спрямованість, – система домінуючих мотивів особистості, які спонукають людину до опанування професійними знаннями та самоствердження в обраній професійній діяльності. Основним показником рівня спрямованості особистості є змістовність і глибина професійного інтересу, який забезпечує ефективність опанування людиною системи професійних знань, вмінь та навичок [5, с. 43-44]. Підготовка професіонала, який прагне до підвищення рівня власної професійної культури, відбувається внаслідок розвитку у майбутніх фахівців професійного мислення, прагнення до творчого виконання завдань навчально-професійної діяльності, пізнавальної активності, тощо. Це залежить від особливостей проходження адаптації в ході навчання у вищому навчальному закладі. Серед головних проблем, пов'язаних зі складнощами адаптаційного періоду є невизначеність мотивів вибору професії; невміння здійснювати саморегуляцію поведінки і діяльності в нових соціальних умовах, що передбачає, передусім, організацію і планування студентом самостійного навчання [5, с. 44]. Поняття «адаптація» розглядається як процес та результат пристосування людини до нових умов соціального середовища, і передбачає: активність суб'єкта діяльності; самостійну побудову людиною алгоритмів вирішення проблемних задач та завдань в нових умовах життя; аналіз результатів своєї діяльності [5, с. 44-45]. Серед факторів, які впливають на процес успішності адаптації – сформованість компонентів професійного самовизначення, наявність вираженої професійної мотивації, рівень сформованості відповідних здібностей, навичок і вмінь,

наявність необхідних знань, тощо. Узагальненим критерієм адаптації є стан задоволення процесом і результатом професійного навчання, – відповідно, розширення системи професійних інтересів, розвиток емоційно-вольового самоконтролю є складовими успішності проходження адаптаційного періоду і опанування системою професійного знання тих дисциплін, які вивчаються на першому курсі. Також, на успішність адаптації впливають дотримання студентом норм та цінностей вищого навчального закладу; виконання правил і вимог навчального процесу; розвиток навичок самостійності в навчальній діяльності; уміння застосовувати здобуті теоретичні знання на практиці. Про успішність адаптації студентів свідчить зниження рівня особистісної тривожності, домінування позитивно-стійких емоційних станів, прийняття особистістю нових соціальних ролей [5, с. 45].

Сучасний вчитель повинен володіти необхідними професійними якостями, підкріпленими його інтересом до педагогічної діяльності; розвинутою професійною рефлексією; сформованими особистісними моральними якостями; готовністю до впровадження в навчально-виховний процес інноваційних освітніх технологій. Педагог повинен бути професіоналом з розвиненими творчими науково-педагогічними здібностями, що забезпечується не лише високим особистісним інтелектуальним рівнем, але і прагненням до досягнень у педагогічній галузі, творчої самореалізації, самовдосконалення [4].

Набуття майбутнім вчителем системи психологічного знання реалізується під час вивчення дисципліни «Психологія», метою вивчення складових якої є формування у студентів системи психологічного знання та вміння його використання для вирішення завдань професійної практики і розв'язання особистісних проблем. Предметом вивчення навчальної дисципліни «Психологія» є інтегровані науково-теоретичні та практико-орієнтовані знання з базових галузей сучасної психології, а саме, – загальної, соціальної, вікової та педагогічної. Вивчення курсу «Загальна психологія» забезпечує оволодіння студентами знань про основні закономірності психічної діяльності людини. Формування особистісного соціально-психологічного досвіду, відповідного вимогам до діяльності вчителя, як майбутнього класного керівника, куратора, керівників дитячих і юнацьких груп та об'єднань, відбувається при вивченні курсу «Соціальна психологія». Психологічні особливості вікового розвитку психіки людини розглядаються в тематиках курсу «Вікова психологія». На основі оволодіння основними теоретичними знаннями, студенти набувають вміння розуміти психологічні особливості різних вікових груп, а також організації навчально-виховної роботи з урахуванням індивідуально-психологічних характеристик та вікових особливостей учнів, вирішувати проблеми професійного спілкування у взаємодії з учнями, батьками, колегами. Курс «Педагогічна психологія» узагальнює та поглиблює знання студентів з загальної, соціальної та вікової психології і надає цим знанням практичного значення завдяки вивченню психологічних особливостей та закономірностей навчально-виховного процесу, умов формування особистості в процесі навчання і виховання, оволодіння відповідними знаннями, навичками та вміннями.

Вирішення актуального на сьогодні завдання вищої освіти – формування творчої особистості фахівця, здатного до саморозвитку, можливо за умови активізації форм самостійної науково-дослідної роботи: студент, як майбутній педагог, повинен володіти вміннями виділити і сформулювати проблему професійної галузі, аналізувати варіанти її розв'язання шляхом побудови різних алгоритмів рішення, прогнозувати наслідки прийнятого рішення. Посилення ролі самостійної роботи студентів означає принциповий перегляд організації навчального процесу у вищому навчальному закладі, який повинен розвивати вміння вчитися, формувати прагнення до саморозвитку, творчого застосування отриманих знань, адаптації до професійної діяльності.

В ході вивчення дисципліни «Психологія», першокурсники опановують систему психологічного знання, як складову професійної компетентності сучасного вчителя. Проте, практика свідчить, що визначені проблеми адаптаційного періоду позначаються на якості знань. Ефективність навчання студентів залежить від рівня знань та вмінь, сформованих за період навчання у загальноосвітній школі, або інших навчальних закладів; навичок виконання самостійної роботи; рівня розвитку професійної мотивації, тощо. Також, важливе значення мають психологічні особливості студента: рівень розвитку пізнавальної сфери, – властивостей сприймання, уваги, пам'яті (приймів запам'ятовування), абстрактного та творчого мислення, тощо. Проблеми у вивченні дисципліни також можуть бути пов'язані з недостатньою психологічною підготовкою студентів до самостійного навчання, невмінням здійснювати саморегуляцію діяльності. Відсутність у студентів системи базових знань, вмінь та навичок самостійної роботи, ускладнює завдання професійного навчання: студенти з низьким рівнем знань і відсутністю навичок самостійної роботи не проявляють активності у навчанні, втрачають інтерес до вивчення дисципліни і подальшої науково-дослідної роботи. Ці складнощі проявляються в емоційній нестабільності студентів, невпевненості у власних можливостях, досягненнях у професійній сфері, втраті перспективи, тощо.

З метою вивчення причин труднощів навчання студентів-першокурсників педагогічних спеціальностей вищого навчального закладу, зокрема, – при вивченні дисципліни «Психологія», проведено дослідження домінуючих мотивів професійного вибору та визначення рівня оцінювання майбутніми вчителями необхідних загально-навчальних вмінь. Визначені вміння забезпечують якість оволодіння новим, більш складним матеріалом базових дисциплін. До загально-навчальних вмінь відносяться: навчально-організаційні вміння (організація і проведення самостійної роботи: планування, самоконтроль, співпраця в групі); навчально-інтелектуальні вміння (аналіз інформації; порівняння, узагальнення, систематизація матеріалу; виділення в системі новітнього та існуючого знання причинно-наслідкових зв'язків); навчально-інформаційні вміння (вміння користуватися різними джерелами інформації: каталогами; картотеками; архівами, комп'ютерними джерелами інформації, словниками, енциклопедіями, довідниками; працювати з джерелами: складати план, тези доповіді, конспект, реферат); навчально-комунікативні вміння (розподіляти увагу під час лекції – складати конспект і уважно слухати лекційний матеріал; читати текст і водночас слухати інструкції лектора; будувати власні умовисновки і логічно їх викладати, виступати перед аудиторією; складати план виступу; брати участь у дискусії; аргументовано коментувати і доводити власну точку зору) [1, с. 37-38].

В дослідженні, яке проходило на базі природничо-географічного та фізико-математичного факультету Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка (2015-2016 навчальний рік) з метою визначення сформованості визначених вмінь для організації ефективної роботи в ході вивчення дисципліни «Психологія», приймали участь 50 студентів педагогічних спеціальностей першого курсу денної форми навчання. На основі результатів анкетування за авторським опитувальником, визначено, що у 84% студентів домінуючим мотивом професійного вибору є інтерес до майбутньої професії, прагнення опанування професійними знаннями. 70% опитаних оцінюють навчально-організаційні вміння на середньому, 20% – на високому і 10% – на низькому рівні. На середньому рівні оцінюють навчально-інтелектуальні вміння 66% студентів і 34% – на високому. Навчально-комунікативні вміння на низькому рівні оцінюють 10%, середньому – 74% першокурсників і 16% – на високому. 80% майбутніх вчителів оцінюють навчально-інформаційні вміння на середньому, 20% – на високому рівні.

Серед навчально-інтелектуальних вмінь, в оцінках студентів, розвитку потребують такі, як систематизація матеріалу та встановлення причинно-наслідкових зв'язків; дослідницькі

вміння, що полягають у постановці мети дослідницького завдання, пошуку джерел з розв'язання проблемного питання, організація та проведення дослідження. На основі вмінь виділення і встановлення причинно-наслідкових зв'язків, у студента будується логічний зв'язок матеріалу вивчення. Розвиток вказаних вмінь можливий під час самостійного опрацювання студентами наукового тексту, на основі спочатку, запропонованої схеми, надалі, – за самостійно створеними студентами схемами або планами. Формуванню цих навичок сприяє робота з різними джерелами інформації і представлення повідомлень або доповідей у формі презентацій на практичних заняттях. Подібні форми роботи розвивають комунікативні і організаційні навички майбутніх вчителів. У блоці навчально-комунікативних вмінь, за оцінками першокурсників, вимагають розвитку наступні: слухати лекцію і водночас складати конспект; читати текст і слухати інструктаж викладача (подібна робота вимагає розподілу і швидкого переключення уваги). Підвищити рівень цих вмінь можливо при виконанні студентами тренувальних вправ з розвитку властивостей уваги, а саме, – розподілу, концентрації, переключення. Також, з метою набуття необхідних навичок, можуть бути корисними тренувальні вправи для розвитку вольових якостей студентів. Серед навчально-інформативних вмінь, за результатами опитування, проблеми у студентів пов'язані з відсутністю навичок створювати джерельну базу, що, як правило, в подальшому позначається на якості організації і виконання самостійної науково-дослідної роботи. Основними проблемами навчально-організаційних вмінь виявились проблеми вольової саморегуляції та самоконтролю під час виконання навчальних завдань, що, як правило, пов'язане з недостатньо сформованими вольовими якостями особистості, а також особливостями проходження адаптаційного періоду.

Специфіка педагогічної професії потребує систематичної самостійної роботи, безперервного самовдосконалення в опануванні професійного знання. Тому, з метою формування виділених студентами як недостатньо-розвинених навичок, у блоці дисципліни «Психологія» пропонується перелік навчально-дослідницьких завдань (доповідь за проблемними питаннями курсу з аналізом джерельної бази та з презентацією отриманих результатів; виконання реферативних форм роботи; проведення дослідження однієї з проблемних складових науково-дослідної роботи, тощо) і науково-дослідних завдань (робота над проблемними питаннями, які входять до тематики індивідуально-дослідних завдань – побудова і проведення експериментального або теоретичного дослідження; виконання курсової роботи). Впровадження дискусійних форм роботи під час презентації студентом-пошукачем результатів власного теоретичного або експериментального дослідження різного рівня складності в ході роботи на практичних заняттях, захисті індивідуально-дослідних та курсових проектів під час роботи в проблемних студентських групах та секцій студентських конференцій, дає підстави для наступних висновків. В ході виконання подібних форм роботи відбувається оволодіння першокурсниками навичок дослідницької діяльності та науково-дослідної роботи; опанування системою теоретичних знань з подальшою їх реалізацією в ході виконання практичної роботи, що активізує формування рефлексивного мислення в галузі педагогічної діяльності; розширюється діапазон професійних знань, вмінь і навичок; відбувається формування комунікативних та організаційних вмінь; набуваються навички подолання комунікативних бар'єрів; розвиваються вольові якості, такі як емоційний самоконтроль, наполегливість, активність, тощо.

З метою вивчення розуміння студентами значення психологічних знань для реалізації завдань майбутньої професійної діяльності, після вивчення дисципліни «Психологія» було проведено опитування першокурсників фізико-математичного і природничо-географічного факультету, які приймали участь у першій серії дослідження. В результаті аналізу отриманих даних, визначено, що 90% студентів вважають психологічні знання необхідною умовою життя

сучасної людини і, зокрема, основою професіоналізму педагога; 94% студентів, вказали про те, що необхідно постійно поповнювати психологічні знання як під час навчання у вищому навчальному закладі на старших курсах, так і надалі, під час входження до професійної діяльності. Серед форм роботи, що сприяють розвитку системи психологічних знань, вмінь та навичок при вивченні дисципліни «Психологія», майбутні вчителі відзначають проведення диспутів; виконання самостійної науково-дослідної роботи з презентаціями результатів дослідження в ході обговорення і виступів у проблемних групах, студентських наукових гуртках, на секціях студентських наукових конференцій.

Висновки. Формування психологічної культури педагога залежить від багатьох факторів, серед яких, – професійна спрямованість та мотивація до навчання студентів, їх індивідуально-психологічні характеристики; особливості проходження майбутніми педагогами попередніх інститутів соціалізації; показники успішності адаптації; організація навчального процесу ВНЗ. Аналіз психолого-педагогічних складових формування психологічної культури майбутніх вчителів при вивченні дисципліни «Психологія» дає підстави для наступних висновків. В результаті проведеного дослідження щодо рівня володіння студентами необхідних для професійного навчання вмінь, визначено, що при організації роботи з вивчення дисципліни «Психологія» необхідно розвивати навчально-інтелектуальні та навчально-комунікативні вміння студентів. Ефективними для опанування майбутнім вчителем системи професійних знань, вмінь та навичок є форми самостійної роботи, серед яких: виконання різних науково-дослідних видів робіт (індивідуально-дослідних завдань, курсових робіт, тощо), презентацій теоретичних і експериментальних досліджень майбутніх вчителів в ході роботи студентських наукових гуртків, проблемних груп, регіональних, всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференцій. Розв'язання студентами при вивченні дисципліни «Психологія» науково-дослідних завдань сприяє формуванню професійних якостей фахівця педагогічної діяльності. На сьогодні впровадження різних форм виконання студентами самостійної роботи створює необхідні умови оволодіння педагогічною професією.

Література

1. *Депутат О. Ю.* Складнощі студентів ВНЗ під час вивчення фізико-математичних дисциплін / О. Ю. Депутат, С. Е. Михайліченко // I Міжрегіональна науково-методична конференція. «Теоретико-методичні засади вивчення сучасної фізики та нанотехнологій у загальноосвітніх та вищих навчальних закладах». (26 листопада 2015 р.) – Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. – С. 37-40.
2. *Мачинська Н. І.* Психологічна культура як складник професіоналізму викладача / Н. І. Мачинська, В. Б. Лагутін // Психологічна культура як складник професіоналізму викладача – Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ – 2011 – №2 – С. 229-241.
3. *Попенко О. М.* Професійна культура вчителя як інтеграційна якість особистості педагога-професіонала / О. М. Попенко // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2012. – № 1. – С.44–49.
4. *Пухно С. В.* Особливості організації навчально-дослідної роботи студентів педагогічних спеціальностей ВНЗ / С. В. Пухно, Т. М. Максименко // Міжнародний науковий журнал «Фізико-математична освіта». – №2 (5), 2015. – Режим доступу: <http://fmo-journal.fizmatsspu.sumy.ua/publ/4-1-0-35>
5. *Пухно С. В.* Психологічні особливості проходження адаптації студентів-першокурсників ВНЗ як чинник процесу формування знань з фізико-математичних дисциплін / С. В. Пухно // I Міжрегіональна науково-методична конференція. «Теоретико-методичні засади вивчення сучасної фізики та нанотехнологій у

загальноосвітніх та вищих навчальних закладах». (26 листопада 2015 р.) – Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. – С. 43-45.

6. Улунова Г. Є. Психологічна культура як інваріант загальної та професійної культури / Г. Є. Улунова // Психологічна культура: види, інваріанти, розвиток : монографія / кол. авт.. ; відп. ред.. Г. Є. Улунова. – Суми : ВВП «Мрія», 2014. – С. 8-36.

Транслітераційний переклад використаних літературних джерел

1. *Deputat O. Yu.* Skladnoschl studentiv VNZ pld chas vivchennya flziko-matematichnih distsiplin / O. Yu. Deputat, S. E. Mihaylchenko // I Mlzhregionalna naukovo-metodichna konferentsiya. «Teoretiko-metodichni zasady vivchennya suchasnoyi flziki ta nanotehnologiy u zagalnoosvitnih ta vischih navchalnih zakladah». (26 listopada 2015 r.) – Sumi : Vid-vo SumDPU imeni A.S. Makarenka, 2015. – S. 37-40.
2. *Machinska N. I.* Psihologichna kultura yak skladnik profesionalizmu vikladacha / N. I. Machinska, V. B. Lagutin // Psihologichna kultura yak skladnik profesionalizmu vikladacha – Naukoviy visnik Lvlvskogo derzhavnogo unversitetu vnutrishnih sprav – 2011 – #2 – S. 229-241.
3. *Popenko O. M.* Profesyna kultura vchitelya yak Integratsyna yakist osobistosti pedagoga-profesionala / O. M. Popenko // Naukovi zapiski NDU Im. M. Gogolya. Psihologo-pedagogichni nauki. – 2012. – # 1. – S.44–49.
4. *Puhno S. V.* Osoblivosti organizatsiyi navchalno-doslidnoyi roboti studentiv pedagogichnih spetsialnostey VNZ / S. V. Puhno, T. M. Maksimenko // Mlzhnarodniy naukoviy zhurnal «Flziko-matematichna osvita». – #2 (5), 2015. – Rezhim dostupu: <http://fmo-journal.fizmatsspu.sumy.ua/publ/4-1-0-35>
5. *Puhno S. V.* Psihologichni osoblivosti prohodzhennya adaptatsiyi studentiv-pershokursnikiv VNZ yak chinnik protsesu formuvannya znan z flziko-matematichnih distsiplin / S. V. Puhno // I Mlzhregionalna naukovo-metodichna konferentsiya. «Teoretiko-metodichni zasady vivchennya suchasnoyi flziki ta nanotehnologiy u zagalnoosvitnih ta vischih navchalnih zakladah». (26 listopada 2015 r.) – Sumi : Vid-vo SumDPU imeni A.S. Makarenka, 2015. – S. 43-45.
6. *Ulunova G. E.* Psihologichna kultura yak Invariant zagalnoyi ta profesynoyi kulturi / G. E. Ulunova // Psihologichna kultura: vidi, Invarianti, rozvitok : monografya / kol. avt.. ; vldp. red.. G. E. Ulunova. – Sumi : VVP «Mriya», 2014. – S. 8-36.

Пухно С. В. Формирование психологической культуры будущих учителей при изучении дисциплины «Психология». В статье представлен анализ понятий психологическая и профессиональная культура учителя в современных научных исследованиях; определены составляющие психологической культуры специалиста и основные проблемы формирования выделенных составляющих у студентов педагогических специальностей на начальном этапе обучения в высшем учебном заведении. В результате анализа теоретических конструктов исследователей проблемы формирования профессиональной культуры учителя, рассмотрены когнитивный, рефлексивно-перцептивный, аффективный, волевой, коммуникативный, регулятивный, ценностно-смысловой компоненты психологической культуры педагога, а так же система опыта социального взаимодействия. Исследована связь между особенностями прохождения процессов адаптации и успешностью овладения системой профессионального знания первокурсников. Представлено обоснование необходимости введения разных видов самостоятельной работы студентов в процессе овладения ими системы психологического знания с целью развития учебно-организационных, учебно-интеллектуальных, учебно-информационных и учебно-коммуникативных умений. Проанализированы психолого-педагогические составляющие психологической культуры будущих учителей при изучении дисциплины «Психология».

Ключевые слова: психологическая культура, профессиональная культура, адаптация, профессиональная направленность, мотивация, эмоционально-волевые качества, коммуникативные и организационные умения

Pukhno S. V. Formation of future teachers' psychological culture while studying the discipline of "Psychology". The analysis of the concepts of the teacher's psychological and professional culture in modern scientific research are presented in the article; the components of the specialist's psychological culture and the main problems of formation of selected components of the students of pedagogical specialties at the initial stage of learning in higher education are identified. According to the theoretical constructs of the problem researchers of formation of the teacher's professional culture, we consider the cognitive, reflexive-perceptive, affective, volitional, communicative, regulatory, value-semantic components of psychological culture of the teacher, and the system of social interaction experience. We have investigated the relationship between the peculiarities of adaptation processes and successfully mastering the system of first-year students' professional knowledge. The rationale for the introduction of the varieties of students' independent work in the process of development of the system of psychological knowledge with the aim of developing educational, organizational, educational and intellectual, educational information and educational communicative skills are presented in the article. The psychological and pedagogical components of the formation of the future teachers' psychological culture in studying the discipline of "Psychology" are analyzed.

Keywords: psychological culture, the components of psychological culture, professional culture, adaptation, professional orientation, motivation, emotional and volitional qualities, communication and organizational skills.

Відомості про автора:

Пухно Світлана Валеріївна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка.

Статтю подано до друку 24.10.2016.

УДК 159.922:371.125-057.875

© Г. А. Стадник, 2017

Г. А. Стадник (м.Суми)

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ЇХ НАВЧАННЯ В ВНЗ

Стадник Г. А. Розвиток професійної культури майбутніх практичних психологів у процесі їх навчання в ВНЗ. У статті досліджено одне з найбільш актуальних питань сучасної психології – професійно важливі якості майбутніх практичних психологів як компонент професійної культури майбутніх фахівців. Проаналізовано психолого-педагогічну літературу з досліджуваної проблеми, представлені результати дослідження особистісних якостей майбутніх практичних психологів-студентів V-V курсів: саморозуміння, самоствавлення, тривожність, агресивність, емпатія, комунікативні і організаторські здібності.

Ключові слова: професійне становлення, професійна культура, професійно-важливі якості майбутніх практичних психологів, особистісні якості майбутніх практичних психологів, саморозуміння, самоствавлення, тривожність, емпатія, комунікативні і організаторські здібності.

Постановка проблеми. Професійна культура практичного психолога формується в процесі його цілеспрямованої творчої діяльності і може досягти своєї досконалості за умови позитивної внутрішньої мотивації, певної спрямованості особистості, а також високого рівня розвитку професійних і особистісних якостей.